

KAPITTEL 7

Flyktninger, fred og sikkerhet

Moral eller realisme i Nobels fredspris' historie?¹

Øyvind Tønnesson

Vi kan gjerne ha en visjon om en verden uten flyktninger – en verden der kvinner og menn aldri er i fare på grunn av sin religion, nasjonalitet, politiske syn eller tilhørighet til en bestemt gruppe, eller en verden der mennesker aldri må flykte fra krig eller konflikter. Men det er ikke en slik verden vi lever i. Vi kan lett bli overmannet av enten desperasjon eller kynisme, av ønsket om bare å dyrke vår egen hage og ha nok med oss selv.²

Dette uttalte Den Norske Nobelkomité's formann, historikeren og direktøren ved Norsk utenrikspolitisk institutt, John Sanness, da han i 1981 presenterte Nobels fredspris til FNs høykommissariat for flyktninger (UNHCR). Talen hans gir et inntrykk av hvordan det internasjonale flyktningproblemet kunne bli oppfattet da man en tid hadde vært vitne til at millioner flyktet fra Vietnam, Afghanistan og Etiopia. Den gir imidlertid også innblikk i hvordan Nobelkomiteen oppfattet flyktningstrømmers internasjonale betydning ved inngangen til den kalde krigens siste tiår – en oppfatning som fikk stor vekt i «globaliseringsperioden» som fulgte da den kalde krigen tok slutt: «Vi lever i et verdenssamfunn av stater, slik det kommer til uttrykk i FN, men vi lever også i et verdenssamfunn av kvinner og menn, og mange av disse kvinnene og mennene er statsløse.»³

1 Forfatteren takker Det Norske Nobelinstitut for adgang til materiale som er benyttet i denne artikkelen.

2 John Sanness, tale ved utdelingen av Nobels fredspris 1981, http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1981/presentation-speech.html [oppslagsdato 24.2.2017]

3 Ibid.

Sanness pekte fremover, kanskje i høyere grad enn han kunne ane. Han sa det ikke direkte, men i «verdenssamfunnet av kvinner og menn» kunne ikke menneskelig lidelse som følge av manglende beskyttelse fra en stats side aksepteres. Der måtte råde sikkerhet, ikke bare, og kanskje heller ikke først og fremst, for stater eller nasjonale samfunn. Det måtte bli tale om det som noen år senere skulle bli kalt menneskelig sikkerhet – *human security* – og ansvaret for denne sikkerheten måtte i siste instans ligge i verdenssamfunnet av stater.⁴

Nobelkomiteens leder ga imidlertid også et historisk perspektiv på utviklingen av flyktningproblemet og dets betydning i det jeg her vil omtale som en internasjonal *fredspolitisk* sammenheng (begrepet forklares nedenfor). Nobels fredspris har gjennom sin 116 år lange historie både fanget opp og inngått i utviklingen av dette politiske feltet. Jeg skal i dette kapitlet komme tilbake til prisen flere ganger, idet jeg vil vise hvordan og hvorfor mennesker på flukt ble og har forblitt et viktig tema i den bredere tenkningen om årsaker til krig og betingelser for fred de siste hundre årene.

Jeg vil først gi et riss av den internasjonale fredspolitiske utviklingen fra slutten av 1800-tallet frem til dannelsen av Folkeforbundet. Deretter skal jeg gjøre kort rede for fremveksten av det internasjonale flyktningregimet i mellomkrigstiden og hvordan temaet da inngikk i internasjonal fredspolitikk. Flyktningregimet kan ikke minst knyttes til Fridtjof Nansens navn. Vi skal se på tankene som lå bak da fredsprisen ble gitt til ham i 1922 og til Nansenkontoret for flyktninger i 1938.

Andre verdenskrig, holocaust og den globale kalde krigen satte i noen grad det internasjonale flyktningproblemet i nytt lys, noe vi kan se gjennom fredsprisene til UNHCR både i 1955 (for 1954) og 1981 – og til den belgiske dominikanermunken George Pire i 1958, en prisvinner som nok de færreste husker. Jeg vil hevde at det internasjonale flyktningregimets utvikling inngikk i en fredspolitisk dynamikk, der realiseringen av humanitære idealer kunne ses som målet, men der den aktuelle historiske kontekst hele tiden var avgjørende.

De siste 35 årene er Nobels fredspris ikke tildelt personer eller organisasjoner som har hatt flyktninger som sitt primære arbeidsfelt. I samme periode har antallet flyktninger og internt fordrevne steget kraftig, og sammenhengen mellom flyktningstrømmer og krig er langt fra svekket. Ifølge UNHCR var det

4 Om begrepet «human security», se UNDPs *Human Development Report 1994*, <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-1994>, [oppslagsdato 24.2.2017]

samlede antall mennesker på flukt ved utgangen av 2015 oppe i 65,3 millioner, og over halvparten av dem som hadde forlatt sine hjemland, kom fra Afghanistan, Syria eller Somalia. Burde ikke Den Norske Nobelkomité igjen gi fredsprisen til noen som arbeider for flyktninger fra krig – til UNRWA, FN-organisasjonen for flyktninger fra Palestina, som fyller 70 år i 2019, eller kanskje til UNHCR for tredje gang? Jeg vil avslutningsvis gi en mulig historisk fredspolitisk begrunnelse for en slik pris.

Den fredspolitiske tradisjonen

«Krig synes å være like gammelt som mennesket, men freden er en moderne oppfinnelse», skrev juristen Sir Henry Maine en gang midt på 1800-tallet.⁵ Oppfinnelsen det var snakk om, kom i to former etter Napoleonskrigene. På den ene side opprettet idealistiske mennesker på begge sider av Atlanterhavet de første fredsforeninger, stort sett med utgangspunkt i religiøse forestillinger og indignasjon over krigens forferdelighet. På den annen side etablerte Europas stormakter et kongressystem som skulle forebygge gjentakelse av kriger av den art og det omfang som Napoleonskrigene hadde hatt. Det var ikke svært visjonært, men det kan hevdes at «Den europeiske konsert», som systemet er kalt, i noen grad bidro til å forhindre stormaktskrig og ga diplomatisk erfaringsgrunnlag for senere internasjonalt samarbeid.

Inntrykkene fra Krimkrigen 1853–56, fra den amerikanske borgerkrig på 1860-tallet og den tysk-franske krig i 1870–71 ga grunnlag for en forsterket motvilje mot storkrig. Denne spilte inn i grenseoverskridende arbeid for humanitære ideer, noe vi ser ikke minst ved dannelsen av *Røde Kors* i 1863, men stimulerte også diskusjoner i grenseoverskridende miljøer om hvordan krig mellom stater kunne forhindres. Opprettelsen av *Det internasjonale folkerettsinstituttet* i 1873, en ikke-statlig, elitepreget og selvrekrutterende organisasjon av fremstående jurister, er et tidlig eksempel. Instituttets medlemmer engasjerte seg for fredelig konfliktløsning mellom suverene stater – og bidro for eksempel i forkant av Berlin-konferansen 1884–85 til utformingen av kjøperegulene for kappløpet om Afrika. Mark Mazower har pekt på at de internasjonale juristene, «som et redskap for å redde imperialismen fra sine mørke,

5 William Welch, «Mind the Peace», (review article on Michael Howard's *The Invention of Peace* (2001)), *Vision* (Fall 2002), se www.vision.org.

skitne sider», utviklet et språk om ansvar, omsorg og plikter som med overraskende få endringer er videreført i dagens FN-ledede «internasjonale samfunn».⁶

Diskusjonene om krig og fred i tiårene som fulgte, var koplet til tidens bredere filosofiske, historiske, sosiologiske, rettsvitenskapelige og politisk-økonomiske samtaler, og de inngikk i ideologisk strid. Det er risikabelt, men hvis jeg skulle gi én overskrift som kunne beskrive det fenomenet som den tidlige internasjonale fredsbevegelse utgjorde, så måtte den inneholde ordene *intellektuell, rasjonalistisk, liberal (kanskje til og med liberalistisk), borgerlig, demokratisk og eurosentrisk*.

I 1889, da man i Paris markerte at hundre år hadde gått siden den store revolusjonen og arrangerte verdensutstilling med det nyeste som vitenskapsbasert industriutvikling kunne by på, var den franske hovedstaden et naturlig møtested for mange av modernitetens menn. Noen av dem holdt egne konferanser. En slik konferanse ledet til dannelsen av *Den andre internasjonale* – Sosialistinternasjonalen. En annen, som samlet parlamentarikere fra ti land, dannet det som ti år senere, under en større konferanse i stortingsbygningen i Kristiania, ble *Den interparlamentariske union* (IPU). I 1891 ble det også dannet en internasjonal paraplyorganisasjon over nasjonale fredsforeninger, med hovedkontor – *Det internasjonale fredsbyrå* – i Bern i Sveits.⁷ De tre organisasjonene markerte seg alle med «anti-militarisme». Dette betydde ikke at de nødvendigvis var motstandere av all oppbygging eller bruk av militærmakt, men at de oppfattet ideer som forherliget krig og militære autoritetsstrukturer, som reaksjonære – som hindre for en progressiv utvikling innen politikk, kultur og sosiale forhold.

Sosialistinternasjonalen, Den interparlamentariske union og Det internasjonale fredsbyrå arrangerte regelmessige konferanser og kan ses som uttrykk for den omfattende globalisering som fant sted i tiden omkring forrige århundreskifte. Konferansene og øvrig virksomhet forutsatte ikke minst velfungerende internasjonal kommunikasjon – tog, dampskipsruter, avisdistribusjon,

6 Mark Mazower, *Governing the World. The History of an Idea*, Penguin 2012, s. 68–73. Se også Nuzzo, Luigi: Colonial Law, i: European History Online (EGO), Leibniz Institute of European History (IEG), Mainz 2012-04-16. URL: <http://www.ieg-ego.eu/nuzzol-2011-en>

7 Om tidlige fredsorganisasjoner, se for eksempel David Cortright, *Peace. A History of Movements and Ideas*, Cambridge University Press 2008. Se også Mazower, op.cit.

telegraf og så videre. De to sistnevnte ble også hjulpet frem av rikfolk som ble engasjerte pådrivere for fremskritt og fred, ikke minst filantroper som Andrew Carnegie og John D. Rockefeller – og Alfred Nobel. De ønsket alle å bidra til å skape en bedre og fremfor alt mer fornuftig og velorganisert verden. Nobelprisene ble instrumenter for å fremme en slik utvikling.

Variierende grader av og former for politisk kamp i forskjellige land ga imidlertid ulike nasjonale forutsetninger for debattene om krig og fred. Det som gikk igjen fra konferanse til konferanse som et samlende krav, var at internasjonale konflikter måtte løses på fredelig vis gjennom voldgift, og at det derfor måtte etableres en fast internasjonal voldgiftsdomstol. Denne burde både løse konflikter på kort sikt og gradvis bidra til å utvikle internasjonal rett. Da en lang rekke stater i 1899, etter initiativ fra Russlands Tsar Nikolai II, samlet seg til Den internasjonale fredskonferansen i Haag i Nederland (*Den første Haagkonferanse*), fikk fredsorganisasjonene også en slags felles ramme for sin virksomhet. Konferansen i Haag diskuterte både nedrustning, regler for krigføring og former for internasjonal voldgift. Blant nokså magre resultater var opprettelsen av noe som ble kimen til en internasjonal voldgiftsdomstol.

Viktigere var det kanskje at USAs president Theodore Roosevelt i 1904 tok initiativ til *Den andre Haagkonferanse*, som ble avholdt i 1907. Der ivret flere – ikke minst en av Norges teknisk delegerte, Nobelkomiteens sekretær, Christian Lous Lange – for å gjøre Haagkonferansene faste, med et eget internasjonalt profesjonelt sekretariat. Tidlig i juli 1914, få dager etter de berømte skuddene i Sarajevo, kunne Christian Lange, nå som generalsekretær for Den interparlamentariske union i Brussel, glede seg over at det var oppnådd enighet om å la en internasjonal komité ta fatt på forberedelsene av *Den tredje Haagkonferanse*, som skulle finne sted i 1917. Dette bar bud om virkelige fremskritt i internasjonale relasjoner. Men Den tredje Haagkonferanse ble det selvfølgelig ikke noe av.⁸

Med utbruddet av første verdenskrig – The Great War, eller «Den europeiske borgerkrig», som Christian Lous Lange raskt kalte den – ble forutsetningene for diskusjon av internasjonal fredspolitikkk sterkt endret. Jeg skal ikke gå mye inn på dette, men vil forklare hva jeg legger i begrepet «internasjonal fredspolitikkk». På engelsk vil det hete *international peace politics*, og

8 Øyvind Tønnesson, *With Christian L. Lange as a Prism: A Study of Transnational Peace Politics, 1899–1919*, Ph.d.-avhandling, Universitetet i Oslo 2013, s. 157–159.

ikke *international peace policy*, som ville antyde noe doktrinært og dermed innebære noe ganske annet. Vi kan si at internasjonal fredspolitikk generelt, fra dannelsen av de internasjonale fredsorganisasjonene i 1889 og 1891 – kanskje også fra opprettelsen av Folkerettsinstituttet i 1873 – har hatt som mål å redusere forekomsten av krig. Internasjonal fredspolitikk har foregått på tvers av landegrenser og dreid seg om bevisstgjøring om årsaker til krig og konflikt, og om utvikling og realisering av prinsipper og institusjonelle tiltak som kan motvirke at slike årsaker oppstår eller sveller opp. Vi kan si at *læring* har stått sentralt: Med problematisering av historiske og mulige fremtidige årsaker til konflikt og krig fulgte en erkjennelse av internasjonal kompleksitet. Denne erkjennelsen førte igjen til at fredspolitikk måtte dreie seg om å håndtere denne kompleksiteten, opprette og holde i hevd fredspolitiske arenaer der fredsframmende normer kunne utvikles og forsøksvis gjøres gjeldende for å redusere risiko for voldelig konflikt.⁹

Fredspolitikken var allerede tidlig lite dogmatisk, preget av nokså høy grad av pluralisme – og for så vidt pragmatisme. Selv om mange medlemmer av ulike lands fredsorganisasjoner var politisk radikale, kan det ikke sies om de toneangivende aktørene. I USA ble fredsorganisasjonene det siste tiåret før utbruddet av første verdenskrig i økende grad dominert av politisk konservative. De var opptatt av å bevare eller sikre den politiske, sosiale og særlig rettslige samfunnsorden som var resultatet av den amerikanske revolusjon over hundre år tidligere, og av den borgerkrig mange av dem selv hadde opplevd. For dem var krig radikalt, mens fred var samfunnsbevarende.¹⁰

Første verdenskrig inspirerte til læring, og førte internasjonal fredspolitikk inn i nye former. En rekke individuelle aktører fra mange land var de samme, men det kom også til nye, på flere arenaer, og etter tsarens fall i Russland i 1917 og USAs samtidige inntreden i krigen på vestmaktenes side ble spørsmålet om fredens prinsipper et hett tema i stormaktspolitikken. Fordi krigen selv i så høy grad endret nasjonale, regionale og globale maktforhold, var en reetablering av førkrigstidens internasjonale orden ikke mulig. Da freden endelig brøt ut på

9 For en nærmere drøfting av begrepet, se *ibid.*: 6–8.

10 Se C. Roland Marchand, *The American Peace Movement and Social Reform 1898–1918*, Princeton: Princeton University Press, 1972. Det fredspolitiske feltet i USA var også koplet til fremveksten av forskning og undervisning innen «internasjonale relasjoner», som – om vi ser bort fra minoriteten av afro-amerikanske forskere – hadde raseskille og «hvit» dominans som premisser, og som særlig var opptatt av utfordringer knyttet til en imperialistisk orden, se Robert Vitalis, *White World Order, Black Power Politics. The Birth of American International Relations*, Cornell University Press 2015.

vestfronten i november, gjennomgikk Tyskland regimeskifte og Habsburgernes Østerrike-Ungarn gikk i oppløsning. En ny orden måtte løse en nesten uendelig rekke av problemstillinger. Noen i den internasjonale fredsbevegelsen hadde forsøkt å forberede seg, og hadde kommet et godt stykke på vei når det gjaldt å få overblikk over dilemmaer som kunne skape bråk når kanonene stilnet. En nokså anonym internasjonal nydannelse fra 1915, *Sentralorganisasjonen for varig fred*, med hovedkvarter i det nøytrale Nederland, hadde diskutert spørsmål knyttet til internasjonal nedrustning, frihandel i koloniene, fri ferdsel på havet, prinsipper for ny grensedragning mellom stater, håndheving av internasjonal rett (senere betegnet som «kollektiv sikkerhet») og opprettelse av en ny verdensorganisasjon basert på erfaringene fra de to Haagkonferansene i 1899 og 1907. Resultater av Sentralorganisasjonens diskusjoner var brakt inn i mindre anonyme fora i både nøytrale og krigførende land.¹¹

I vår sammenheng peker ett tema i den fredspolitiske diskusjonen i årene 1914–19 seg ut som særlig interessant, nemlig spørsmålet om grensedragning mellom stater og statusen til folk som ikke inngikk i majoritetsbefolkningen i stater. Dette ble ikke minst diskutert i forbindelse med opprettelsen av *Sentralorganisasjonen* i april 1915, og jeg vil understreke at tenkningen eller teoretiseringen som kom til uttrykk der, ikke primært tok utgangspunkt i filosofiske eller religiøse ideer, men i mer eller mindre velutviklet forståelse av *historiske konfliktårsaker*. Når det gjaldt spørsmålet om statsgrenser i Europa, var problemforståelsen klar, så klar at den ikke ble utbrodert: Den tysk-franske krig i 1870–71 hadde ført til at Frankrike tapte Alsace-Lorraine, etter alt å dømme mot de fleste lokale innbyggers ønsker. Dette hadde skapt grobunn både for fransk revansjisme og tysk frykt for fransk revansjisme – forhold som kunne være med å forklare den pågående krigen og omfanget den hadde. Samtidig hadde den voksende nasjonalismen i Øst- og Sentral-Europa vært årsak til en lang rekke konflikter. I Habsburgernes Østerrike-Ungarn hadde det foregått både germanisering og magyarisering, til ugunst for andre nasjonaliteter, som derfor ønsket autonomi eller egne nasjonalstater. Potensialet for konflikter hadde vært, og måtte fortsatt forventes å være, stort.

Løsningen måtte bli et prinsipp om nasjonal selvbestemmelsesrett i en eller annen form, men hvordan realisere det hvis en nasjonal majoritet og flere minoriteter levde om hverandre? Skulle det råde enkelt demokrati,

11 Tønnesson 2013: kap. 6.

som ville gi majoriteten makt over administrasjonsspråk, skolespørsmål og så videre, eller skulle flertallets interesser underordnes minoriteters behov? Og hvem var «nasjonen» som måtte få bestemme selv? Bare menn, eller også kvinner? Det siste ble diskutert etter kraftfulle innlegg fra den skotske suffragetten Crystal McMillan, som noen uker senere var med på å danne *Den internasjonale kvinneligaen for fred og frihet*. En annen av de i alt tre kvinnene som deltok ved opprettelsen av Sentralorganisasjonen, ungarske Anna Zipernowski, advarte om at det å internasjonalt legge for stor vekt på rettighetene til nasjonale minoriteter innenfor store stater, ville bli urettferdig og urimelig for disse store statene.¹² Det kunne også gå ut over statssuvereniteten.

Implisitt lå altså en erkjennelse av at *både* det å overse nasjonale minoriteters interesser eller krav og det å legge stor vekt på dem innebar risiko for alvorlige konflikter og krig. Denne diskusjonen foregikk som nevnt i april 1915, og det må kunne sies at den på en nesten forbløffende måte foregrep problemer som skulle komme til å prege den internasjonale dagsorden fra 1919. Den munnet imidlertid ut i et kort program for varig fred, som riktignok rommet, men også skjulte, dilemmaene. Noe tilsvarende var tilfelle med det program for fred som USAs president Woodrow Wilson presenterte i 1918, hans berømte fjorten punkter, som i høy grad hadde et propagandistisk sikte da det nærmet seg krigens slutfase. Propagandaer og dilemmaer går ikke sammen.

Et av verdenskrigens resultater var at Østerrike-Ungarn som stat gikk i oppløsning, og at det ble trukket nye grenser og opprettet en lang rekke nye stater i Europa – i noen tilfeller etter folkeavstemninger i berørte områder. Og så ble Folkeforbundet opprettet som en permanent arena, ikke bare for stormaktsdiplomati, men også for fredspolitikk i bred forstand. Storbritannia og Frankrike ble dominerende; i USA fikk ikke presidenten Kongressens tilslutning til medlemskap. Likevel ble amerikanske interesser både direkte og indirekte involvert på mange politikkområder – ikke minst fordi amerikanske akademikere og filantropisk kapital ble mobilisert.¹³

12 Tønnesson 2013: 273.

13 Se for eksempel Tønnesson, «Folkeforbundet – en tragedie?», kapittel 9 i Hilde Henriksen Waage, Rolf Tamnes og Hanne Hagtvedt Vik (red.), *Krig og fred i det lange 20. århundre*, Cappelen Damm 2013. Se også Katharina Rietzler, «Experts for Peace. Structures and Motivations of Philanthropic Internationalism in the Interwar Years», i Daniel Laqua, *Internationalism Reconfigured. Transnational Ideas and Movements Between the World Wars*, Palgrave Macmillan 2011.

Hvilke problemstillinger Folkeforbundet skulle løse, var ikke noe man bare kunne forutsette i forbundspakten – som Christian Lous Lange allerede mens forhandlingene pågikk i Paris kalte en «stormaktssuppe».¹⁴ Forbundet ble fredspolitisk både en aktør og en arena: Aktøren måtte agere i forhold til de problemstillinger som oppsto, og som i høy grad ble ført inn på arenaen av ikke-statlige aktører så vel som av stater, og som ble gjenstand for diskusjon i en bredere internasjonal offentlighet.

Gjennom de tjue årene mellom første og andre verdenskrig bidro Folkeforbundet, hjulpet både av Den internasjonale arbeidsorganisasjonen ILO og Den internasjonale voldgiftsdomstolen, til å løse flere mindre konflikter som lett kunne gått over i krig. Minst like viktig var det at forbundet, dels av Folkeforbundssekretariatets eget initiativ, dels fordi stater kastet vanskelige oppgaver i fanget på dem i Genève, fortsatte å utvikle mer eller mindre praktiske ideer om hvordan internasjonal samfunnsbygging kunne redusere risikoen for krig. Dette arbeidet ble det bygget videre på innen rammene av FN og i den europeiske integrasjonsprosessen etter andre verdenskrig. Et av temaene som ble brennbare, var utfordringene knyttet til mennesker som var drevet på flukt av nød eller endrede politiske forhold.¹⁵

Flyktninger som tema i internasjonal fredspolitikk

Ifølge statsviteren Claudena Skran, som for tjue år siden utga det som vel nå må kunne betegnes som en klassiker om fremveksten av det internasjonale flyktningeregimet i mellomkrigstidens Europa, ble ordet flyktning («refugee») først benyttet om de franske hugenottene som flyktet fra forfølgelse for sin religion fra slutten av 1600-tallet.¹⁶ Det var selvfølgelig ikke første gang mennesker ble drevet på flukt, og selv om ordet flyktning i liten grad ble benyttet om flyktningstrømmer etter hugenottene, var det mange som i dag ville blitt kalt flyktninger blant de millionene av mennesker som emigrerte på 1800-tallet. Til europeiske byer kom for eksempel russiske «émigrés» – politiske flyktninger fra Tsar-Russland – og etter revolusjonsforsøkene i 1848 valgte mange tyskere og italienere å forlate sine hjemland og

14 Christian L. Lange til Joachim Grieg, 27. Februar, 1919, Nasjonalbiblioteket, Ms.fol.:2522:1-VI.

15 Se Susan Pedersen, «Back to the League of Nations», i *The American Historical Review*, vol. 112, nr. 4, oktober 2007. Se også Mazower, op.cit.

16 Skran, Claudena M., *Refugees in Inter-War Europe. The Emergence of a Regime*, Clarendon Press, Oxford 1995: 13.

prøve lykken annet steds, som i London, Genève, Paris og i andre storbyer.¹⁷ Taiping-opprøret i årene 1850–64 og andre til dels religiøst motiverte opprør eller borgerkriger i Kina, som tok livet av flere titalls millioner mennesker (usikre tall), førte også til at svært mange flyktet fra sine hjemsteder. De fleste havnet andre steder i Kina eller i «nærområdene», men det var også flyktninger blant kinesere som bosatte seg på vestkysten av USA.

At Amerika, men også vesteuropeiske land, lenge var åpne for immigranter, var viktig. Det hadde begynt å endre seg allerede før første verdenskrig – i 1882 vedtok for eksempel de folkevalgte i Kongressen i USA «The Chinese Exclusion Act», som spesifikt skulle hindre innvandring av kinesere. Verdenskrigen 1914–18 ble et helt vesentlig vendepunkt i og med at USA fra da av innførte generelle innvandringsreguleringer som førte til at «reisen til Amerika» opphørte å være sikkerhetsventil når befolkningsoverskudd, sosial nød eller sosiale og politiske konflikter fikk folk til å røre på seg. Da kom også flyktningbegrepet tilbake i bruk.¹⁸

Problemet som Folkeforbundet og for så vidt seiersmaktene Storbritannia og Frankrike fikk i fanget, var særlig masseflukt av russere. Noen aristokrater og andre velhavende russere med familier flyktet fra bolsjevikene etter revolusjonen i november 1917, og ble synlige antikommunister i Paris og andre storbyer i Vest-Europa. Disse ble mest kjent, men det store antallet flyktninger besto av helt andre typer mennesker. De var ikke først og fremst ofre for bolsjevikerevolusjonen, men flyktninger fra den etterfølgende russiske borgerkrig, og de flyktet i flere forskjellige retninger. I 1922 befant det seg ifølge Skran ca. 900 000 russiske flyktninger fordelt på alle landene som omga det tidligere tsarriket. Om lag 55 000 befant seg i Finland og Baltikum, 175 000 i Polen, og i Tyskland var tallet oppe i en halv million, men falt så til 250 000 igjen. Det var tale om soldater fra «de hvite» hærene, men også mange sivile som fulgte dem. Noen flyktet fra kommunistene, noen ville i dag risikert å bli kalt lykkejegere, mens andre igjen forsøkte å slippe unna den ytterste nød da det også ble utbredt matmangel.¹⁹

For lokalsamfunn, for Røde Kors, og selvfølgelig for en rekke stater, ble flyktningene en humanitær utfordring. Storbritannia og Frankrike hadde støttet «de hvite» i borgerkrigen og hadde ved flere tilfeller bidratt til å transportere ut flyktninger, men hadde stort sett måttet etterlate dem i Konstantinopel eller andre steder. I den politiske kontekst var spørsmålet imidlertid ikke bare humanitært.

17 Skran: 14–15.

18 Skran: 22.

19 Skran: 33–35.

Skran nevner at det var få familier og få barn blant de russiske flyktningene. Flertallet var menn, og de fleste av dem var i stridsdyktig alder. I den nye staten Jugoslavia, dit det i 1922 hadde kommet ca. 34 000 russere, var 70 prosent menn, og 70 prosent av dem igjen var enslige. Mye godt kan sies om unge menn, men de kan faktisk være en sikkerhetsutfordring. I Bulgaria utgjorde væpnede russere for en tid en reell trussel mot staten, men det er lett å tenke seg at lokalsamfunn kunne oppfatte selv ubevæpnede, fremmede, unge menn som en fare.²⁰

I tillegg til strømmen av russere krysset også en lang rekke andre flyktninggrupper Europas delvis nye grenser. Det multietniske osmanske rikets sammenbrudd og etableringen av den tyrkiske nasjonalstaten førte til massakre på armenere og grekere. Flyktende armenere spredde seg til mange land, mens grekere som forlot det som ble tyrkisk land, havnet i Hellas. En internasjonal avtale fremforhandlet av Fridtjof Nansen førte til en befolkningsutveksling mellom Tyrkia og Hellas – 380 000 muslimer måtte forlate Hellas, mens i alt mellom en og halvannen million grekere ble kastet ut fra den tyrkiske siden. 20 prosent av Hellas' befolkning måtte etter dette oppleve seg selv som flyktninger. Nansen ble deretter involvert i arbeidet med å skaffe penger til å få varig bosetting, og fremme økonomisk og sosial integrasjon av de tilflyttede grekerne i Hellas.²¹

Da Nansen ble tildelt Nobels fredspris i 1922, var det ikke for den gresk-tyrkiske befolkningsutvekslingen. Avtalen om den ble først undertegnet en måneds tid etter prisutdelingen. Det var totaliteten av prisvinnerens innsats de siste tre årene – siden 1920 – som førte til beslutningen fra Nobelkomiteen. Nansen hadde ledet repatriering av hundretusener av krigsfanger, han hadde organisert og samlet inn penger til hjelpearbeid til ofrene for hungersnød i Russland, og så var han blitt høykommissær for russiske flyktninger. To år etter at han mottok fredsprisen, skulle han også få ansvaret for armenske flyktninger. Det meste av dette arbeidet var knyttet til Folkeforbundet, og det å støtte opp om den nye verdensorganisasjonen sto sentralt ved Nobelkomiteens prisutdelinger de første tre årene etter forbundets opprettelse.²²

20 Ibid.

21 Carl Emil Vogt, «Fridtjof Nansen. Fredsprisen 1922», i Olav Njølstad (red.), *Norske nobelprisvinnere*, Universitetsforlaget 2005: 136–137. Se også samme, *Nestekjærlighet som realpolitikk. Fridtjof Nansens humanitære og internasjonale prosjekt 1920–1930*, Ph.d.-avhandling, Universitetet i Oslo 2010: 220 ff.

22 Prisene til Woodrow Wilson (1919), Léon Bourgeois (1920), Hjalmar Branting og Christian L. Lange (1921) og Fridtjof Nansen (1922) kan alle forstås i lys av verdensorganisasjonens dannelse. Se Øivind Stenersen, Ivar Libæk og Asle Sveen, *Nobels fredspris. Hundre år for fred. Prisvinnere 1901–2000*,

Nansen opptrådte som en av den internasjonale fredspolitikkenes entreprenører. Som påpekt av Carl Emil Vogt, var Nansen ingen stor filosof eller politisk teoretiker, men snarere en innovativ, karismatisk lederskikkelse.²³ Slike skikkelser var det bruk for i tiden etter verdenskrigen. Dette gjaldt ikke minst på flyktningfeltet, der Folkeforbundet, Røde Kors og andre organisasjoner ikke hadde *standard operating procedures* eller noe klart prinsipielt grunnlag for sin praktiske gjerning, men i høy grad måtte praktisere *the art of muddling through*. Stormaktene ønsket politisk stabilisering – internasjonalt og innenfor en lang rekke stater, hvorav mange nye etter krigen. De sto overfor mange store utfordringer: finansielt sammenbrudd i Østerrike, gresk-tyrkisk krig, kriser i Midtøsten, overtakelse av tyske oversjøiske besittelser, etterkrigsinflasjon, uro blant nasjonale minoriteter, kommunistisk fare – og altså strømmene av flyktninger. Nansens arbeid for flyktninger skulle ikke minst være et bidrag til internasjonal stabilisering.

Situasjonen tidlig på 1920-tallet tvang frem en flyktningpolitikk, og som ledd i den, en definisjon av «flyktning». Denne definisjonen tok ikke utgangspunkt i individer som ble flyktninger, men i bestemte grupper, først altså russere, som ble et internasjonalt problem. De befant seg utenfor hjemstaten, manglet dens diplomatiske beskyttelse, og hadde ennå ikke fått ny nasjonalitet.²⁴ Først kan vi altså si at en flyktning var en russer som befant seg utenfor Russland, som manglet den russiske statens diplomatiske beskyttelse, og som ikke var blitt borger av for eksempel Jugoslavia.

Siden, i den første internasjonale flyktningkonvensjon i 1933, som blant annet baserte seg på Nansens og hans medarbeideres etablerte praksis, ble definisjonen utvidet til å omfatte flyktninger av armensk, tyrkisk, assyrisk og syrisk-aramensk opphav. Fra 1938 dekket en ny konvensjon flyktninger fra Tyskland. Da skjedde også den andre utdelingen av Nobels fredspris for flyktningrelatert arbeid. Denne siste fredsprisen før utbruddet av andre verdenskrig gikk til *l'Office International Nansen* – Nansenkontoret for flyktninger – i Genève. Dette kontoret var opprettet av Folkeforbundet etter Nansens død og hadde vært nominert til prisen siden 1936. I 1938 sto stortingspresident og snart påtroppende president for Folkeforbundsforamlingen C.J. Hambro,

Cappelen 2001. Se også de enkelte prisene på *Nobelprize.org*, http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates, (oppslagsdato 14.3.2017)

23 Vogt 2010: 18–20.

24 Skran: 72.

Sveriges senere utenriksminister Östen Undén og en rekke svenske og danske parlamentarikere bak nominasjonen. Flyktningsspørsmålets fredspolitiske betydning ble understreket i en rapport Nobelkomiteen fikk fra sin konsulent, historikeren og venstremannen Jacob S. Worm-Müller. Han siterte Hambro, som i sitt nominasjonsbrev hadde skrevet at uten Nansenkontoret «ville en rekke konfliktsituasjoner være skapt rundt om i Europa, som på det alvorligste vilde bragt freden landene imellem i fare». Han siterte også presidenten for den internasjonale kommisjon som overvåket oppfølgingen av befolkningsutvekslingen mellom Hellas og Tyrkia, som understreket at Nansenkontorets virksomhet «ikke blot havde været av individuel betydning for dem, den er kommet til gode [det dreide seg om flere hundre tusen mennesker], men den har tillige været en væsentlig faktor for neutraliseringen af de politiske og sociale komplikationsmuligheder og farer, som tilstedeværelsen av så store skarer av flyktninger innebærer».²⁵

Nobelkomiteen og Hambro hadde en god kilde til informasjon, nemlig Nansenkontorets generalsekretær, juristen og høyremannen Michael Hansson. Han hadde omfattende internasjonal erfaring som dommer ved «De forente domstoler» i Egypt, men hadde en kort periode fra 1931 også vært sorenskriver i Nedenes. For Hansson var fredsprisen viktig for å styrke et politisk press for videreføring av kontorets virksomhet. Nansenkontoret var nemlig opprettet for en begrenset periode – flyktningproblemet var forutsatt løst for godt innen utgangen av nettopp 1938. Om det var løst eller ei, ønsket Sovjetunionen som Folkeforbundsmedlem å få kontoret avviklet. Det hjalp jo antisovjetiske krefter. Før prisutdelingen ble det klart at kontoret faktisk ble nedlagt – men at virksomheten skulle fortsette, slått sammen med det nyere internasjonale kontoret for tyske flyktninger. Det nye høykommissariatet fikk ikke med seg Nansen-navnet heller – etter Sovjetunionens ønske.²⁶

Flyktningproblemet var ikke løst i 1938, og under og etter andre verdenskrig ble det langt verre. Da FN kom i arbeid i 1945, fikk først United Nations Relief and Rehabilitation Administration ansvaret for å holde liv i folk i flyktningleirer og få noen av dem hjemsendt. De neste årene var det vanskelig å få til noen varig organisering av flyktningarbeidet, men en internasjonal flyktningorganisasjon, støttet særlig av USA og Storbritannia,

25 Det norske stortings Nobelkomité, *Redegjørelse for Nobels fredspris 1938*, s. 37–38

26 Ibid.

ble opprettet i 1948, og i 1949 vedtok FNs generalforsamling opprettelsen av høykommissariatet. Det ble ett av tre FN-organer med ansvar for flyktninger – ved siden av fikk UNRWA ansvar for palestinske flyktninger, og i 1950 ble et eget kontor opprettet for å ta seg av dem som ble drevet på flukt av krigen i Korea.

FNs generalforsamling ønsket ikke i 1949 at høykommissariatet skulle bli en permanent institusjon. Et stort flertall ga fra starten kommissariatet en levetid på tre år, men i 1953 ble den forlenget med fem år. To år etter dette ble høykommissariatet nominert til Nobels fredspris, og det er påfallende hvordan Nobelkomiteens konsulent, høyesterettsadvokat Ole Torleif Røed, uten virkelig å kommentere det, refererte hvordan flyktningarbeidet skulle være humanitært og upolitisk, men samtidig viste at det var gjennomsyret av storpolitikk. Han viste for eksempel at det var liten begeistring i FNs generalforsamling da Høykommissæren i 1952 fikk lov til å skaffe penger til et nødhjelpsfond. Tankegangen var nok igjen at internasjonal hjelp til flyktninger var viktig for å unngå større onder, snarere enn for å vise humanitet. De som nominerte Høykommissæren, en gruppe nederlandske professorer i folkerett, understreket også i sin begrunnelse at «flyktningeleirene lett skaper misfornøyde individer hvor det er grobunn for krigsagitasjon. Derfor er det av hensyn til fredens sak viktig å skaffe flyktningene ordentlige boliger og arbeid slik at de kan føle seg som fullverdige mennesker og kan leve et normalt familieliv».²⁷

Høykommissariatet for flyktninger fikk altså fredsprisen for 1954 – i 1955. At en viktig tanke var at arbeid for flyktninger burde stimuleres fordi det kunne redusere sikkerhetsutfordringer, er tydelig, men like interessant er det at flyktningarbeidet ble sett i en videre fredspolitisk – positiv – sammenheng. I rapporten til Nobelkomiteen viste deres konsulent at betydningen av ikke-statlige organisasjoners innsats var vesentlig. De drev frem arbeidet på tross av staters vankelmodige holdning. Han trakk frem Røde Kors, Kirkenes Verdensråd, kvekerne, Den lutherske verdensføderasjon, og ikke minst Rockefeller og Ford Foundation, som bidro med store pengebeløp. På et vis understreket han med dette et mønster i internasjonal fredspolitikk som gikk tilbake til før århundreskiftet: Ikke-statlige organisasjoner genererte kunnskap, utviklet argumentasjon og kunne også iverksette aktivitet på egen hånd – og alt dette bidro til

27 Redegjørelse for Nobels fredspris 1955: 63

fremskritt som stater alene eller stater i samarbeid kanskje ikke selv ville ha forårsaket.²⁸

En vesentlig endring i den internasjonale håndteringen av flyktningproblemet skjedde med undertegnelsen av en ny internasjonal flyktningkonvensjon i 1951. I tråd med det arbeidet som hadde pågått, først med FN-pakten under andre verdenskrig, siden med FNs erklæring om menneskerettigheter, forholdt denne konvensjonen seg til flyktninger som individer, ikke som grupper med bestemt nasjonal tilhørighet. Dette var med og åpnet for en enda større endring som skulle komme i tiårene som fulgte: Både den mest åpenbare eurosentrismen og vekten på prinsippet om statssuverenitet ble svekket.

I 1958 ga den norske Nobelkomité fredsprisen til den belgiske dominikanerpateren Georges Pire. Han hadde sosialvitenskapelig og teologisk utdanning, hadde undervist i moralfilosofi og sosiologi i sitt kloster og vært aktiv motstandsmann under andre verdenskrig. Som barn hadde han selv vært flyktning. Fra 1949 ble Pater Pire ledende i praktisk arbeid for flyktninger, først i Belgia og siden internasjonalt. Han organiserte fadderskap for flyktninger som befant seg i flyktningleirer, opprettet aldershjem for eldre flyktninger som ikke kunne finne arbeid eller ta seg av seg selv, og så – midt på 1950-tallet – etablerte han såkalte «Europa-byer», landsbyer med et par flyktningfamilier i hvert hus. Så – kort før han fikk fredsprisen – dannet pater Pire og hans medarbeidere organisasjonen «Hjertets Europa i verdens tjeneste».²⁹

Nobelkomitéens konsulent, historieprofessor Jens Arup Seip, trakk frem tre sentrale kjennetegn ved Pires tanker og virksomhet. For det første, at han var opptatt av å hjelpe de verst stilte flyktningene – «minusflyktningene» – og at det da gjaldt å gi «hjelp til selvhjelp»; for det andre, at de som arbeidet med flyktninger og som betalte (privat) for det, skulle være med på å danne europeisk samhold og fellesskap – knyttet også til Europarådets idé; og sist, men ikke minst, at europeisk hjelpsomhet hadde et siktemål som både gikk utover og innover: «I pater Pires tanker skulle denne visjon av verdensomspennende hjelpsomhet også bidra til å bygge opp en europeisk fellesskapsfølelse. [...]

28 Om den tidlige fremveksten av internasjonale ikke-statlige organisasjoner og det de arbeidet med, se for eksempel Mazower, op.cit.

29 Redegjørelse 1958: 25–29.

Det blir stadig understreket at hjelpen skal ytes til alle uansett nasjonalitet, rase, tro osv., og at ingen forskjell i tro eller meninger må skille dem som går sammen for å hjelpe.»³⁰

Blant dem som sto bak nominasjonen av Pire, var både kjente Europa-føderalister og filosofiprofessor Arne Næss. Jens Arup Seip skrev ikke noe direkte om hva han selv tenkte. Dette var i 1958. Verden var preget av kald krig. Europeisk kolonialisme sto foran sin avslutning – Algeriekrigen raste. Samtidig var særlig amerikanske og vesteuropeiske stater i gang med å etablere bistand – utviklingshjelp – til postkoloniale stater som et både freds- og utenrikspolitisk virkemiddel for å fremme politisk stabilitet og økonomisk vekst.

Jeg innledet dette kapitlet med John Sanness' ord da han delte ut fredsprisen til FNs Høykommissariat for flyktninger i 1981. I sin begrunnelse for prisen hadde komiteen sagt – slik det var sagt mange ganger før – at «strømmen av flyktninger skaper alvorlige problemer i forholdet mellom stater» – og at flyktningarbeid derfor ikke bare tjener humanitære hensyn, men også fredens sak. Sanness viste imidlertid tydelig hvordan tenkningen om flyktningproblemet hadde endret seg, både ved at rettighetene til flyktninger og asylsøkere var blitt mer og mer universelle, knyttet til menneskerettighetenes økende betydning – og ved at FNs høykommissariat var blitt en permanent institusjon. Han sa ikke noe om at den hadde karakter av midlertidighet. Nå, i 1981, måtte institusjonen dessuten operere i forhold til svært ulike flyktningstrømmer i Afrika og Asia – flyktningproblemet i Europa var jo så å si borte – og et stort spørsmål var hvilke varige løsninger man kunne finne for flyktninger i det som ble oppfattet som et overbefolket Sør- og Sørøst-Asia. Som han sa det, “special historical reasons made it possible for 700 000 refugees from Vietnam, Laos and Cambodia to be granted asylum in western countries”. På grunn av arbeidsløshet og økonomisk omstilling i industrilandene hadde han liten tro på at dette kunne gjentas i 1980-årene.³¹

Etter den kalde krigens slutt kom den internasjonale fredspolitikken til å omfatte et voksende mangfold av temaer og problemstillinger. Dette kan langt på vei leses ut av listen over dem som har fått Nobels fredspris de siste tiårene. Om lag halvparten av alle prisvinnere i perioden 1991–2010 kan knyttes til arbeid for demokrati og/eller menneskerettigheter, og det ble gitt priser for

³⁰ Ibid.

³¹ Sanness 1981.

både skogplanting og klimapolitisk arbeid. Prisene kan dermed sies å ha støttet opp om et positivt fredsbegrep; «fred» forstått som en tilstand som tilfredsstiller en lang rekke politiske og moralske normer, og ikke bare som fraværet av krig.³²

I 1981 hadde det gått et kvart århundre siden den første prisen til FNs høykommissariat for flyktninger. Nå er det, som nevnt innledningsvis, over 35 år siden 1981, og Nobels fredspris er i disse årene ikke gitt til noen som har hatt arbeid for flyktninger som sin sentrale «fredsinnsats». Den internasjonale utviklingen i samme periode har imidlertid ikke gjort temaet mindre fredspolitisk aktuelt; de siste årenes flyktningstrømmer fra Afghanistan, Syria og Afrikas horn har sin hovedårsak i krig og politisk krise, og verdens samlede utfordringer knyttet til mennesker på flukt har aldri vært større. Navnene på nominerte til Nobels fredspris offentliggjøres ikke, men det må antas at både enkeltpersoner og organisasjoner som har arbeidet med flyktningsspørsmål, står på listene over kandidater. Hvorfor har ingen av dem nådd opp? 95 år etter at Fridtjof Nansen fikk fredsprisen, prøver jeg meg med en skisse til historisk begrunnelse for en fredspris for flyktningarbeid.

Nestekjærlighet *eller* realpolitikk?

Da Alfred Nobel skrev sitt testamente i 1895, var ordet «flyktning» ikke i bruk. Internasjonal politikk var preget av europeiske staters imperialisme, rivalisering og militære opprustning. Migrasjon var ikke et tema på de fredskonferansene som inspirerte ham til å opprette fredsprisen. Tidens fredspolitiske dagsorden hadde et smalt perspektiv. Dette skulle imidlertid snart komme til å endre seg. I løpet av det 20. århundre ble fredspolitiske problemstillinger, normer og arenaer utviklet i takt med skiftende internasjonale kontekster.

Det var første verdenskrigs politiske sprengkraft og sosiale virkninger som sammen med staters regulering av immigrasjon gjorde flyktningproblemet til et sentralt tema da Folkeforbundet i 1919 ble opprettet som en fast fredspolitisk arena. Hundretusener av flyktninger fra den russiske borgerkrigen utgjorde en umiddelbar utfordring som måtte møtes, og en av dem som møtte den, ble Fridtjof Nansen, den første høykommissær for flyktninger.

32 Om debatten om fredsbegrepet, se for eksempel Cortright: 1–21.

Flyktningarbeidet ble sterkt politisert. I 1930-årene viste det seg for eksempel vanskelig å få land til å motta jødiske flyktninger fra Tyskland. Dette, og generelt dårlige erfaringer med internasjonalt å ha basert både flyktning- og minoritetspolitikk på nasjonalitet eller etnisitet, styrket en tanke om at fred best sikres ved internasjonalt å sikre alle individer – uavhengig av rase, nasjonalitet, religion, kjønn eller politisk overbevisning – de samme menneskerettigheter.

Det var ikke minst i Vesten menneskerettstanken ble sterkt vektlagt, og det var særlig her den ble tett integrert i den fredspolitiske tenkningen. Dette skjedde spesielt fra 1970-tallet, etter avviklingen av kolonialismen i Asia og Afrika. I 1990-årene, da den kalde krigen var et tilbakelagt kapittel, hadde USA og den vestlige verden for øvrig globalt ideologisk hegemoni. Mange ble da overbevist om at menneskerettigheter, demokrati og markedsøkonomi utgjorde et progressivt, universelt hele, og at enkeltmenneskers frihet og sikkerhet i siste instans måtte være «Verdenssamfunnets» kollektive ansvar. På et FN-toppmøte i 2005 lyktes det også å få full tilslutning til prinsippet *Responsibility to Protect (R2P)* – som kunne tjene som grunnlag for humanitære intervensjoner.

Siden 2000 er imidlertid Vestens dominans svekket. Forskyvning av global makt, oppblomstring av internasjonal terrorisme, og store flyktningstrømmer som følge av nye kriger, har skapt uro og krav om bedre sikkerhet. Mange vil stenge grensene for flyktninger og stiller spørsmål ved det som i flere tiår var en «politisk korrekt» vektlegging av menneskerettigheter og humanistisk solidaritet – eller nestekjærlighet. Men er det virkelig slik at valget noen gang har stått mellom naiv humanisme på den ene side og sikkerhetsorientert «realisme» på den annen side?

Et års tid før han mottok Nobels fredspris, polemiserte Fridtjof Nansen i artikkelen «Næstekjærlighet» kraftfullt mot forestillingen om en motsetning mellom humanitet og realpolitikk. Utgangspunktet var da hans problemer med å få stormaktens støtte i arbeidet for å redde russere fra sultedøden, men hans argumentasjon var generell. «Jeg er ogsaa realpolitiker», skrev han. «Jeg interesserer mig levende og udelukkende for virkelighet. Men ingen realpolitik i et civilisert samfund er tænkelig uten paa grundlag av næstekjærlighet, – gjensidighet, hjælp-somhet, tillid.» Nansen konkluderte med at «næstekjærlighet er realpolitik». ³³

33 Fridtjof Nansen, «Næstekjærlighet» i *Samtiden*, nr 1/1922.

Når Nobels fredspris igjen deles ut til noen som har kastet sine krefter inn i arbeid for verdens flyktninger, kan vi trekke linjene tilbake, ikke bare til Nansen, men også til dem som etter ham har fått fredsprisen for flyktningsarbeid. De ble ikke hyllet bare som idealistiske humanister, men fordi de ved å bistå flyktninger kanskje også reduserte risikoen for krig og konflikt. Også i dag, når tallene på verdens flyktninger er større enn noen gang tidligere, gjelder det å unngå både desperasjon og kynisme, og å fremheve det organiserte flyktningsarbeidet som et vesentlig innslag i internasjonal fredspolitikk. Når det gjelder fred og sikkerhet, kan ingen ha nok med seg selv.

Litteratur og kilder

- Cortright, D. (2008). *Peace. A History of Movements and Ideas*, Cambridge University Press.
- Det norske stortings Nobelkomité/Den norske Nobelkomité, *Redegjørelse for Nobels fredspris*, utgaver fra flere år
- Rietzler, K. (2011). «Experts for Peace. Structures and Motivations of Philanthropic Internationalism in the Interwar Years», i Daniel Laqua, *Internationalism Reconfigured. Transnational Ideas and Movements Between the World Wars*, Palgrave Macmillan.
- Marchand, C.R. (1972). *The American Peace Movement and Social Reform 1898–1918*, Princeton: Princeton University Press.
- Mazower, M. (2012). *Governing the World. The History of an Idea*, Penguin.
- Nansen, F. (1922). «Næstekjærlighet», i *Samtiden*, nr. 1/1922.
- Nuzzo, L.: Colonial Law, i European History Online (EGO), Leibniz Institute of European History (IEG), Mainz 2012-04-16. URL: <http://www.ieg-ego.eu/nuzzol-2011-en>
- Pedersen, S. (2007). «Back to the League of Nations», i *The American Historical Review*, vol. 112, nr. 4, oktober 2007.
- Sanness, J. (1981). «Tale ved utdelingen av Nobels fredspris 1981», Nobelstiftelsens nettside, http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1981/presentation-speech.html
- Skran, C.M. (1995). *Refugees in Inter-War Europe. The Emergence of a Regime*, Oxford: Clarendon Press.
- Stenersen, Ø., Libæk, I. og Sveen, A. (2001). *Nobels fredspris. Hundre år for fred. Prisivinnere 1901–2000*, Cappelen.
- Tønnesson, Ø. (2013). «Folkeforbundet – en tragedie?», kapittel 9 i H.H. Waage, R. Tamnes og H. H. Vik (red.), *Krig og fred i det lange 20. århundre*, Cappelen Damm.
- Tønnesson, Ø. (2013). *With Christian L. Lange as a Prism: A Study of Transnational Peace Politics, 1899–1919*, Ph.d.-avhandling, Universitetet i Oslo.
- UNDP, *Human Development Report 1994*, <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-1994>

- Vitalis, R. (2015). *White World Order, Black Power Politics. The Birth of American International Relations*, Cornell University Press.
- Vogt, C.E. (2005). «Fridtjof Nansen. Fredsprisen 1922», i Olav Njølstad (red.), *Norske nobelprisvinnere*, Universitetsforlaget.
- Vogt, C.E. (2010). *Nestekjærlighet som realpolitikk. Fridtjof Nansens humanitære og internasjonale prosjekt 1920–1930*, Ph.d.-avhandling, Universitetet i Oslo.
- Welch, W. (2002). «Mind the Peace», (review article on Michael Howard's *The Invention of Peace* (2001)), *Vision* (høst 2002)